

BEVEZETÉS

Sclerotinia sclerotiorum egy széles gazdakörrel bíró, nekrotróf fitopatogén gomba. A gazdanövény fertőzése során számos sejtfaldegradáló enzimet termel, melyek lebontva a növényi szöveteket tápanyagot szolgáltatnak a gomba növekedéséhez. A poligalakturonázok a magasabbrendű növények sejtfalának felépítésében meghatározó szereppel bíró pektin lebontásában játszanak szerepet. Biokémiai analízisek igazolták, hogy pektinen, mint egyedüli szénforráson növekvő gomba számos exo- és endopoligalakturonázt termel. *S. sclerotiorum* négy endopoligalakturonáz géneje (*pg1*, *pg2*, *pg3*, *pg5*) került klónozásra.

A gomba által szekretált oxálecetsav jelentősen módosítja a fertőzött növényi szövet pH értékét, megfelelő közeget biztosítva így a sejtfaldegradáló enzimek működéséhez.

CÉLKITŰZÉSEK

- Glicerinaldehid-3-foszfát dehidrogenáz (*gpd*) gén izolálása *S. sclerotiorum* génkönyvtárából.
- A *gpd* gén expressziójának vizsgálata.
- A *gpd* gén molekuláris markerként való felhasználása gomba-növény rendszerben (alkalmazhatóság vizsgálata).
- *S. sclerotiorum* poligalakturonáz-család két újabb tagjának izolálása génkönyvtárból (*pg6* és *pg7* gének) és *in vitro* expressziójuk vizsgálata.
- *S. sclerotiorum* poligalakturonáz gének (*pg2*, 5, 6, 7) expressziójának *in planta* analízise.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

S. sclerotiorum glicerinaldehid-3-foszfát dehidrogenáz (*gpd*) génjének klónozása és jellemzése

A *gpd* gén *S. sclerotiorum* génkönyvtárából (EMBL3 fág) került izolálásra. A szubklónozott fragment szekvenciájának analízise 1133 bp-nyi nyitott olvasási keret és 735 bp-nyi promoter jelenlétét igazolta. A nyitott olvasási keretet két intron szakítja meg. Az intronok határoló

szekvenciái (5'-GT és 3'-PyAG) megegyeznek a fonalas gombáknál leírt konszenzus szekvenciákkal. A *gpd* gén 5' szekvenciájának analízise során számos tipikus promoter elem került azonosításra.

S. sclerotiorum gpd génje egy 338 aminosavból álló fehérjét kódol, melynek feltételezett molekulatömege 36.8 kDa. Más gomba GPD szekvenciákhoz hasonlítva a fehérjék között nagy homológia detektálható. *S. sclerotiorum* GPD-jének esetében a 61 lehetséges kodonból csupán 44 kerül felhasználásra, mely jellemző az erős expressziót mutató génekre. Southern-blot analízis igazolta, hogy *S. sclerotiorum* egyetlen *gpd* génnel rendelkezik.

A *gpd* gén expressziójának *in vitro* analízise

Glükózt tartalmazó előkultúrában nevelt gombát egyedüli szénforrást tartalmazó tápfolyadékra vittük át (glükóz, pektin, arabinóz, ramnóz). Northern-blot analízis igazolta, hogy a *S. sclerotiorum gpd* génje nem konstitutív módon fejeződik ki.

A *gpd* gén, mint molekuláris marker *S. sclerotiorum* infekció során

Négy vizsgált növény (napraforgó, bab, répa, cikória) fertőzése során a *S. sclerotiorum gpd* génje erős expressziót mutatott. Northern-blot analízis mind a négy esetben hasonló expressziós profilt igazolt. A *gpd* hibridizációs jel erőssége a fertőzés előrehaladtával fokozatosan nőtt, majd akkor ért el egy maximumot amikor a gomba teljes mértékben kolonizálta a gazdanövényt. Ezt követően fokozatosan csökkent a hibridizációs jel intenzitása.

A gomba-növény kapcsolatban az aktin (*act*) gyakran használt molekuláris marker a gomba növekedésének nyomon követésére. Napraforgó fertőzése során kapott *gpd* és *act* expressziós mintázat összehasonlítását végeztük el. Az aktin gén gyenge expressziója nem tette lehetővé Northern-blot alkalmazását, a vizsgálathoz RT-PCR módszert használtunk. Mindkét gén esetében hasonló expressziós mintázatot detektáltunk.

Eredményeink igazolták, hogy a *S. sclerotiorum gpd* génje -annak ellenére, hogy *in vitro* körülmények között regulált módon fejeződött ki-eredményesen és jól alkalmazható a gazdanövény fertőzése során, mint belső molekuláris marker a gomba növekedésének, metabolikus állapotának nyomon követésére. Az *in vitro* expressziós vizsgálatok igazolták, hogy a *gpd* egy erősen kifejeződő gén, így promoter szekvenciája felhasználható transzformációs vektorok kialakítására.

Sclerotinia sclerotiorum két új endopoligalakturonáz (pg6 és pg7) génjének klónozása és jellemzése

A *pg6* és *pg7* gén *S. sclerotiorum* génkönyvtárából (EMBL3 fág) került izolálásra, melyhez *Botrytis cinerea* megfelelő génjeiből PCR-ral amplifikált specifikus próbákat használtunk. A szubklónozott fragment szekvenciájának analízise 1110 bp-nyi kódoló, 607 bp-nyi promoter és 270 bp-nyi terminátor szekvenciát igazolt *pg6* gén esetében, míg 1179 bp-nyi kódoló, 549 bp-nyi promoter és 224 bp-nyi terminátor szekvenciát *pg7* gén esetében. A *pg6* génben két, míg *pg7* génben egy intront azonosítottunk. Mindkét gén promoterében számos transzkripciófaktor kötésében részt vehető specifikus szekvenciák jelenlétét igazoltuk. Mindkét fehérje esetében tipikus poligalakturonáz motívumokat azonosítottunk.

S. sclerotiorum endopoligalakturonázainak funkcionális analízise

Glükózt tartalmazó előkultúrában nevelt gombát különböző, egyedüli szénforrást tartalmazó tápfolyadékra vittük át. RT-PCR módszert használtunk a *pg6* és *pg7* gén *in vitro* expressziójának jellemzésére. Csupán a *pg7* gén esetében detektáltunk expressziót (pektin és glükóz jelenlétében).

In planta expressziós (répa fertőzése) vizsgálat során négy *S. sclerotiorum* endopoligalakturonáz transzkripcióját vizsgáltuk (*pg2* és *pg5* korábban került klónozásra, míg *pg6* és *pg7* jelen munka során). Idő függvényében (0-96 óra) valamint zónákban (répa karógyökerének 5 zónáját különítettük el, ahol az egyes régiókhoz eltérő fertőzöttségi szint és pH-érték kapcsolható) végeztünk vizsgálatokat .

Vizsgálatunk során igazolást nyert, hogy mind a négy poligalakturonáz expresszálódott. A vizsgált gének expressziója mind időben, mind a zónákkal végzett kísérletek során szakaszos volt.

Feltételezésünk szerint az egyes endopoligalakturonázok által képzett különböző hosszúságú oligomerek képesek lehetnek a poligalakturonáz géncsalád újabb tagjainak specifikus indukciójára. Ez az elmélet magyarázatul szolgál az *in vitro* vizsgálat során kapott eredményekre, ahol az alkalmazott kísérleti körülmények eltérőek a növényben megtalálható feltételektől. Valószínűleg a pH is központi szerepet játszik a endopoligalakturonáz gének expressziójának szabályozásában.

PUBLIKÁCIÓK

Vastag, M., Papp, T., **Kasza, Zs.**, and Vágvölgyi, Cs. (1998) Differentiation of *Rhizomucor* species by means of carbon source utilization and isoenzyme analysis. - J. Clin. Microbiol. 36, 2153-2156.

Vastag, M., Papp, T., **Kasza, Zs.** and Vágvölgyi, Cs. (2000) Intraspecific variation in two species of *Rhizomucor* assessed by random amplified polymorphic DNA analysis. - J. Basic Microbiol. 40, 269-277.

Vágvölgyi, Cs., **Kasza, Zs.**, Nyilasi, I., Ács, K., and Papp, T. (2001). Variability of isozyme and RAPD markers among isolates of *Mucor genevensis*. - Acta Biol. Hung. 52, 365-373.

Ács, K., **Kasza, Zs.**, Lukács, Gy., Schwab, H. and Vágvölgyi, Cs. (2002) Cloning and sequence analysis of *Mucor circinelloides* glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase gene. - Acta Microbiol. Immunol. Hung. 49, 305-312.

Kasza Zs., Cotton P., Bruel C., Rascle C., Fevre M. (2003) Ambient pH controls the expression of endopolygalacturonase genes in the necrotrophic fungus *Sclerotinia sclerotiorum*.- FEMS Microbiology Letters (accepted)

Kasza Zs., Vágvölgyi, Cs., Fevre M, Cotton P. (2003) Molecular characterization and *in planta* detection of *Sclerotinia sclerotiorum* endopolygalacturonase genes - Current Microbiology (accepted)

Kasza Zs., Cotton P. and Fevre M. (2003) Glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase as a marker of fungal growth during the interaction of the necrotrophic fungus *Sclerotinia sclerotiorum* with its plant hosts.(in preparation)

POSZTEREK

Vágvölgyi, Cs. Papp, T., **Kasza, Zs** (1998)- IMC6 Jerusalem –Intraspecific variability of *Mucor genevensis* assessed by isoenzyme analysis and

random amplification of polymorphic DNA

Ács, K., **Kasza, Zs.**, Vastag, M. and Vágvölgyi, Cs. (2000) Cloning and sequence analysis of *Mucor circinelloides* Glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase gene. MMT 2000. évi Nagygyűlése, (Meeting of the Hungarian Society for Microbiology) Keszthely, Abstracts.

Ács, K., Vastag, M., **Kasza, Zs.**, and Vágvölgyi, Cs. (2001) Cloning of *Rhizomucor miehei* glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase gene. MMT 2001. évi Nagygyűlése, Balatonfüred, Abstracts.

Lukács, Gy., Ács, K., Vastag, M., Nyilasi, I., **Kasza, Zs.** and Vágvölgyi, Cs. (2002) Cloning and partial sequence analysis of the gene encoding 3-hydroxy-3-methylglutaryl coenzyme A reductase of *Rhizomucor miehei*. (2002) 3rd Joint Meeting of the Hungarian Society for Microbiology, Balatonfüred, Hungary. Abstracts.

Vágvölgyi Cs, Vastag, M., **Kasza, Zs.**, Ács, K., (2002) Isolation and characterization of the glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase gene from *Rhizomucor miehei*. IMC7, Oslo, Abstracts

Kasza Zs, Cotton P., Vágvölgyi Cs, Fevre M. Glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase as a marker of fungal growth during the interaction of the necrotrophic fungus *Sclerotinia sclerotiorum* with its plant hosts (2003) 1st FEMS Congress, Ljubjana (Slovenia)- Abstracts-with this work I won the congress junior attendance grant